

DIN ACTIVITATEA POLITICĂ ȘI PARLAMENTARĂ A LUI ALEXANDRU MARGHILOMAN

Doctor în istorie **Viorel GHEORGHE***

E-mail: viorelgheorghe68@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0418-2991>

Comisia de Istorie a Orașelor din România

Doctor în istorie **Elena GHEORGHE****

E-mail: viorelgheorghe68@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9979-9458>

Școala Gimnazială *George Emil Palade* Buzău

* Doctor în științe aerospațiale, membru al Comitetului Român pentru Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii, Divizia de Istoria Tehnicii, al Comisiei de Istorie a Orașelor din România și al Societății de Științe Istorice. Domenii de interes: istoria aviației, istoria tehnicii, istorie urbană, istorie militară. Cărți publicate: *Modernizarea orașului Buzău 1880–1950. Arhitectură. Urbanism. Igienă*. Buzău: Editgraph, 2018; coautor *Istoria realizărilor românești în domeniul propulsiei aerospațiale*. București: Printech, 2008; *Contribuții românești în domeniul propulsiei aeronautice*. București: Printech, 2013; *Confruntări aeriene româno-sovietice. Misiuni de bombardament, vânătoare, recunoaștere și lansări de parașutiști (21 iunie 1941–23 august 1944)*. Buzău: Editgraph, 2017.

** Doctor în istorie, membru a Societății de Științe Istorice din România și a Comisiei de Istorie a Orașelor din România. Director Școala Gimnazială *George Emil Palade* Buzău. Domenii de preocupare: istorie medie românească, istorie urbană, istoria tradițiilor populare. Cărți publicate: *Secvențe de istorie buzoiană*. Buzău: Editura Omega, 2014; *Grupul de la Vișegrad și integrarea europeană*. Buzău: Editura Omega, 2020; *Viața cotidiană bucureșteană la apusul domniilor pământene (1678–1716)*. Târgoviște: Editura Cetatea de Scaun, 2021.

FROM THE POLITICAL AND PARLIAMENTARY ACTIVITY OF ALEXANDRU MARGHILOMAN

Summary. Alexandru Marghiloman was a politician interested in solving the country's important problems. Highly documented, attentive to details, he was feared by all his political opponents. In 1906, he had a broad intervention on the Romanian army budget law. She highlighted a series of deficiencies in the organization and financing of the army, including an excessively large administrative apparatus, too few officers in operational units, difficult living conditions for soldiers, and insufficient medical insurance. After only 10 years, Marghiloman's observations were confirmed by the failures suffered by the Romanian army on the fronts of World War I. Another important intervention was made by Alexandru Marghiloman in 1912, when, as Minister of the Interior, he introduced amendments to the law by which Dobrogea was completely integrated into Romania. There was a need for moral reparation towards the old inhabitants of Dobruja. Marghiloman, with an authentic European spirit, initiated these changes.

Keywords: Marghiloman, budget, army, Dobrogea, rights.

Rezumat. Alexandru Marghiloman a fost un om politic interesat de rezolvarea problemelor importante ale țării. Foarte documentat, atent la detalii, era temut de toți adversarii politici. În 1906 a avut o intervenție amplă pe legea bugetului armatei române. El a pus în evidență o serie de deficiențe în organizarea și finanțarea armatei, printre care un aparat administrativ prea mare, un număr prea mic de ofițeri în unitățile operative, condiții de viață grele pentru soldați, asigurare medicală insuficientă. După doar 10 ani, observațiile lui Marghiloman au fost confirmate de eșecurile suferite de armata română pe fronturile Primului Război Mondial. O altă intervenție importantă a avut Alexandru Marghiloman în 1912 când, în calitate de ministru de interne, a venit cu modificări la legea prin care Dobrogea a fost integrată complet în România. A fost nevoie de o reparație morală față de vechii locuitori dobrogeni. Marghiloman, având un spirit european autentic, a inițiat aceste modificări.

Cuvinte cheie: Marghiloman, buget, armată, Dobrogea, drepturi.

În anul 1906, dezbaterile pe legea bugetului au fost ample. Țara abia ieșise dintr-o criză economică care impusese reducerea cheltuielilor publice și era nevoie de investiții în toate domeniile. Alexandru Marghiloman a avut o intervenție foarte serioasă asupra cheltuielilor destinate armatei și a pus în evidență o serie de disfuncționalități, care, din păcate, se regăsesc și astăzi în finanțarea apărării naționale. Raportul asupra bugetului destinat armatei a fost realizat de Teodor Crivetz și prezentat în ședința Adunării Deputaților din 28 februarie 1906. Acesta pune în evidență și evoluția cheltuielilor din 1882 și până la 1906, precum și mecanismele bugetare folosite, mai ales de guvernele liberale, pentru a masca creșterea acestora.

În anul 1882, armata română avea un efectiv de 97.198 de persoane, din care 2.096 erau ofițeri, 141 de funcționari civili, 647 de elevi în școlile militare, 24.042 de trupe permanente și 70.273 de trupe cu schimbul [1, p. 1920]¹. În 1906, efectivul armatei române era format din 3.555 de ofițeri, 345 de funcționari civili, 799 de elevi, 64.277 de trupe permanente, 73.000 trupe cu schimbul dar și... 14 ușiери! [1, p. 1021]. În 1882 armata avea 14.585 de cai, din care 838 pentru ofițeri și 13.747 pentru soldați [1, p. 1020]. În 1906, numărul cailor era de 17.743, din care 2.996 pentru ofițeri și 14.717 pentru soldați [1, p. 1021]. În cei 25 de ani, corpul ofițeresc a crescut cu 41%, numărul soldaților a crescut cu 61%, în timp ce trupele cu schimbul au avut efectivele relativ constante, în jurul a 70.000 de soldați. Până în 1899, o parte din cheltuielile ordinare din bugetul armatei au fost trecute la bugetul extraordinar, numit fondul rentei. De exemplu, în 1882, din bugetul total al țării de 130.006.650 lei, cel destinat armatei era de 27.930.000 lei. La această sumă s-au adăugat 640.876 lei din bugetul extraordinar [1, p. 1023].

În anii care au urmat, cheltuielile militare au crescut, cu excepția anilor de criză 1901–1903. În 1890, bugetul armatei era de 35.644.198 lei din bugetul ordinar și 119.811 lei din credite extraordinare. După 5 ani, cheltuielile destinate armatei au însemnat 41.517.977 lei, la care s-au adăugat 116.016 lei din credite extraordinare. Maximul a fost atins în 1900, când bugetul ordinar al armatei a fost de 45.107.822 lei, plus 301.928 lei din credite extraordinare. Pen-

¹ Despre legea bugetului pentru armată din anul 1906 vezi *Alexandru Marghiloman, Discursuri 1885–1924*, vol. III (1901–1909). Buzău: Editura Alpha MDN, 2025, ediție de Marius Adrian Nicoară, Luminița Giurgiu, Constantin I. Stan, Ștefan Davidescu, Buzău, 2025, pp. 300–312; Giurgiu Luminița, Giurgiu Teodora. *Alexandru Marghiloman, despre armata României la începutul secolului XX*. În: *Dialogica*, Anul VII, Supliment nr. 1, 2025, pp. 89–99.

tru anul 1906, bugetul propus al armatei era de 41.613.887 lei [1, p. 1024]. Din 1882 și până în 1904, România a cheltuit 823.985.965 lei pentru bugetul armatei. La acestea s-au adăugat 330.003.732 lei din rentă și excedente bugetare [1, p. 1025].

În 25 de ani, România a cheltuit în total 1.153.989.697 lei pentru finanțarea armatei, între 1882 și 1904, o sumă considerabilă pentru acei ani. În ciuda acestor sume, salariile ofițerilor au scăzut destul de mult în această perioadă. După cum spunea raportorul legii, „salariul ofițerilor este un minimum ce oferă Statul pentru serviciile ce i se aduc ... acel minimum să fie cumpănit încât cu el să se poată acoperi strictul necesar pentru rolul pe care ofițerul... îl ocupă în societate” [1, p. 1026]. De exemplu, în 1873, un colonel din armata română avea solda în sumă de 900 lei, pentru ca în 1906 aceasta să fie de doar 751 lei. Cu toate acestea, totalul sumelor pentru salariile ofițerilor și generalilor din bugetul propus pentru anul 1906, de 41.613.887 lei, era de 15.475.836 lei [1, p. 1027]. Pentru a aduce salariile ofițerilor și generalilor la nivelul anului 1900, bugetul pe 1906 trebuia majorat cu încă 1.301.308 lei, sumă greu de procurat de către guvern. Ca urmare, s-a decis acordarea unor indemnizații suplimentare ofițerilor de la gradul de maior în sus și generalilor. De exemplu, un general de divizie primea în plus 90 de lei, iar un maior 12 lei [1, p. 1028].

În cei 25 de ani a crescut și numărul unităților armatei. În 1881 erau 80 de batalioane de infanterie, pentru ca în 1905 să se ajungă la 112 batalioane. Escadroanele de cavalerie au crescut de la 60 la 92, bateriile de artilerie de la 48 la 116, companiile de geniu de la 10 la 24. În 1881, armata avea un singur general de divizie, în 1900 erau 8 generali de divizie, pentru ca în 1906 numărul acestora să se reducă la 2. Numărul generalilor de brigadă a crescut de la 8, în anul 1881, la 30, în anul 1906. Evoluții similare au existat la toate gradele din armată [1, p. 1031].

După prezentarea raportului de Teodor Crivetz, a intervenit Alexandru Marghiloman și a făcut o analiză amănunțită a situației armatei române în anul 1906. El a abordat raportul dintre cheltuielile dedicate instrucției trupelor, a dotării cu armament și tehnică de luptă, și cele administrative și de personal. A vorbit despre situația soldatului, despre sumele alocate hranei acestora și sănătatea lor, despre numărul insuficient de medici militari. Încă de la început Marghiloman a spus că „era de datoria noastră, chiar de anul acesta, să mai facem ceva și pentru soldat, pentru că, în această parte a organizației noastre armate este un punct de slăbiciune, pe care îmi voi permite, cu toate menajamentele posibile, să vi le arăt” [1, p. 1039].

Canoniera fulgerul. Colecția personală dr. Viorel Gheorghe

Referindu-se la raportul între cheltuielile dedicate armamentului și instrucției, el a arătat că „În bugetul nostru, partea întâi, adică pregătirea armatei... alocațiunile bugetare pe care le dăm anul acesta sunt de vre-o 28 de milioane... pentru cealaltă parte, pentru serviciile administrative și dotarea lor, s-a atribuit 16.345.000 lei, ceea ce face ca pregătirea propriu zisă a armatei să absoarbă 62% din bugetul nostru, iar partea administrativă și accesorii 38%.” Marghiloman considera, pe bună dreptate, că „proporțiunea aceasta este enormă și nu există în nicio armată. Noi cheltuiim cu partea administrativă a armatei mai mult decât oricare armată din lume.” Marghiloman era deranjat de sumele uriașe cheltuite cu aparatul central al Ministerului de Război, care însemna „2,1% din suma totală a bugetului.” În continuare, el a arătat că inclusiv experții străini au fost mirați de această situație. „În criticile sale, dealtmîntrelea binevoitoare, asupra manevrelor noastre, un corespondent foarte autorizat de Anglia a constatat numărul enorm de ofițeri pe care-l absoarbe administrația centrală a războiului de la noi.” Mai departe Marghiloman a arătat proporția din bugetele altor armate, mult mai mari și mai puternice, alocat administrațiilor centrale din ministere. Astfel, Austria care avea 15 corpuri de armată și 15 divizii Landwehr, nu cheltuia pentru administrația militară centrală decât 1,4% din bugetul alocat armatei. În Italia, care avea 12 corpuri de armată, procentul era de 0,9%, Franța, care avea 20 de corpuri de armată, cheltuia 0,7%, iar Germania 0,6%. De altfel, Marghiloman era nemulțumit și de raportul dintre trupele combatante și cele necombatante. În cazul ofițerilor, 76% erau combatanți și 24% necombatanți. În Germania, procentul de ofițeri combatanți era de 86%, iar în Bulgaria de 81%. Aceeași situație se regăsea și la soldați, unde 93,5% erau combatanți, în timp ce în Germania procentul era de 96,6%, iar în Bulgaria de 97%. De fapt, după cum arăta Marghiloman, situația era mult mai gravă, pentru că în rândul combatanților erau trecuți și cei 11.320 de soldați încadrați ca meseriași, numeroasele ordonanțe de la comandamente și cercuri militare, furieri, copiști, care toți erau caporalii

sau sergenți de la trupă. Concluzia lui Marghiloman la această situație era că „am ajuns de am rupt echilibru care trebuie să existe în partea administrativă a armatei și partea combatantă” [1, p. 1040]

Bun cunoscător al situației din armata română, Marghiloman a continuat analiza sa, referindu-se la situația soldaților simpli, „cred că bugetele noastre au păcătuit... într-un mod grav față de soldatul nostru.” „Hrana care se dă soldatului nostru este insuficientă și este insuficientă pentru că alocațiunea bugetară este prea slabă.” Cu amărăciune Marghiloman arăta că „poți face război cu un soldat foarte bine hrănit și foarte rezistent, dar slab comandat, nu poți face însă războiul cu șefi foarte bine preparați, însă neavând la îndemână pionul necesar, soldatul!”.

Situația medicală a soldatului român a fost pusă în evidență de Marghiloman în continuarea discursului său. Conjunctivita, tuberculoza și păduchii făceau ravagii printre soldații armatei române. Dintre acestea, cea mai periculoasă era tuberculoza. În armatele Angliei, Italiei și Austriei, procentul de soldați bolnavi de tuberculoză era între 2 și 6 la o mie. În armata rusă, care avea pentru soldați condiții similare sau chiar mai proaste decât în armata română, procentul era de maximum 10 la o mie. În armata română, procentul era de 15 la o mie și se regăsea doar la trupele permanente și încazarmate. La trupele cu schimb, numărul soldaților bolnavi de tuberculoză era foarte mic, comparativ cu situația din orașele țării. Marghiloman considera că viața din cazarmă contribuia la apariția atâtor soldați bolnavi de tuberculoză. „Încazarmările la noi sunt defectuoase, pentru că sunt insuficiente. Pentru o cazarmă bună, care să dea oamenilor mijloacele de curățenie, lavabou și băi și să le lase cubul de aer necesar, majoritatea cazarmilor noastre sunt neîndestulătoare... nici lavabou, nici băi, nici spațiul suficient care să dea cubul de aer necesar. Dar, mai e ceva și acesta este un rău și din punct de vedere moral și din punct de vedere igienic, pe care-l consider ca criminal: este supra-pozițiunea de paturi și paturi în comun.” Marghiloman a adus și exemple concrete de unități militare, care nu aveau o situație igienică corespunzătoare. Astfel, la Regimentul 32 Infanterie din Ploiești, la Regimentul 2 Geniu din Focșani și la Detașamentul pază de la închisoarea Doftana, paturile soldaților erau suprapuse din cauza lipsei spațiului. La Regimentul 11 artilerie din Focșani erau 467 de soldați și doar 354 de paturi. Din acest motiv, mulți soldați dormeau prin ieslele cailor sau în depozitul cu fân. Regimentul 1 Roșiori avea 616 de soldați care împărțeau 563 de paturi. Ca urmare, tuberculoza se răspândea foarte ușor în rândul soldaților, afectând inclusiv capacitatea de luptă

Geamia din Constanța înainte de 1916. Colecția foto dr. Viorel Gheorghe

a regimentelor. Regimentul 8 Călărași din Botoșani și Regimentul 29 Infanterie din Dorohoi nu au putut participa la manevrele militare pentru că soldații lor erau bolnavi [1, p. 1041].

Marghiloman era deranjat de faptul că, deși medicii militari semnalau de mult timp această situație, conducerea armatei nu a luat nicio măsură eficientă, „toți părinții de familie, toți românii care se gândesc la viitorul acestei țări, la copiii și frații lor care trec prin această oștire, sunt datori să dea întâietate cestiunii acesteia.”

Ultima problemă ridicată de Marghiloman a fost aceea a numărului medicilor militari. El a arătat că la 17 regimente de cavalerie erau doar 13 medici, iar în cazul manevrelor și aplicațiilor, soldații rămași în unitate nu mai beneficiau de asistență medicală. Doctorul G. Rădulescu l-a întrerupt pe Marghiloman pentru a preciza că în garnizoanele cu mai multe regimente exista doar un singur medic militar și care era suficient pentru asigurarea asistenței medicale. În cazul în care regimentul pleca în aplicații, de sănătatea soldaților se ocupau alți medici, care se găseau în orașul respectiv. Marghiloman a replicat că la manevrele din 1905 au fost regimente de 2-3.000 de oameni, care au avut un singur medic. „Și atunci întreb și pe d. Dr. Rădulescu și pe d. Dr. Toma Ionescu și pe ceilalți colegi ai noștri medici, să ne spună dacă e posibil omenește, ca un medic, în timp de manevre, să vadă trei mii de oameni.”

În finalul discursului său, Marghiloman a tras un semnal de alarmă. Țările din jurul României chel-

tuiau mult mai mulți bani pentru apărare. România avea un buget de 240 milioane de lei, iar pentru apărare aloca 44 milioane lei. Comparativ, Bulgaria avea un buget, echivalat în moneda românească, de 115 milioane lei, dar aloca pentru armată 32 milioane de lei, care însemna, în viziunea lui Marghiloman, în termeni reali, cu 50% mai mult decât România [1, p. 1042]. Mai exact, România aloca din bugetul țării 18,33% pentru armată, în timp de Bulgaria cheltuia 27,83% din buget pentru armata sa. Nu era atât de mult cât credea Marghiloman, dar, oricum, procentul cheltuit de Bulgaria era extrem de mare, justificat de teama unei intervenții otomane.

La intervenția lui Marghiloman au răspuns, alături de raportorul Teodor Crivetz, generalul Manu²

² Gheorghe Manu s-a născut pe 24 iulie 1833 și a murit pe 16 mai 1911. Era fiul fostului caimacam Ioan Manu și al Anei, fata Marelui Ban, Alexandru Ghica. În 1847 a fost înscris la Școala de Cadeti de la Potsdam. După absolvire, cu permisiunea guvernului de la București, a rămas în cadrul armatei pusace pentru a-și continua pregătirea. Între 1850 și 1853 a urmat Școala Militară de la Berlin, iar între 1854 și 1856 Școala Specială de Artilerie de la Berlin. Revenit în țară, devine profesor pentru artilerie la Școala Militară de Ofițeri din București și a primit diverse comenzi. În cariera sa militară a fost comandant al Diviziilor 3 și 4 Infanterie și Inspector General al Artileriei. În cariera politică a avut demnități importante precum cele de primar general al Bucureștiului, ministru de război, interne, finanțe, domenii, agricultură și industrie. Între noiembrie 1889 și februarie 1891 a fost președinte al Consiliului de Miniștri. De asemenea a fost deputat, vicepreședinte și președinte al

Navă la Constanța. Colecția dr. Viorel Gheorghe

care era ministrul de război și generalul I. Lahovari³ care era ministrul de război. Toți trei au arătat că Marghiloman a calculat eronat modul în care erau cheltuiți banii. Crivetz a arătat că numărul ofițerilor combatanți nu era de 76% din totalul ofițerilor, ci de 81%, iar în anul 1907 acest procent urca la 83%. În cazul alocațiilor de hrană, Crivetz a recunoscut că după 1900 acestea au scăzut, dar „e de mirare cum domnul Marghiloman, care a fost și în Camera precedentă, nu a protestat la patru bugete consecutive.” Pe de altă parte, creșterea bugetului hranei cu doar 2 centime însemna un spor la buget de 475.000 lei, bani care, bineînțeles, nu erau disponibili. Abia din 1907, bugetul urma să crească alocațiile pentru hrana soldatului [1, p. 1042].

După raportorul Crivetz a luat cuvântul generalul G. Manu, ministrul de război, care a plecat de la

Adunării Deputaților. A fost membru fondator al Societății Geografice din România, vicepreședinte și președinte al Comitetului Director al acesteia. Contemporanii l-au considerat ca fiind unul dintre cei mai integri oameni politici ai epocii.

³ Iacob N. Lahovari s-a născut pe 16 ianuarie 1846 la București și a murit pe 7 februarie 1907, la Paris. A urmat cursurile Școlii de Ofițeri din București între 1859 și 1864. Și-a continuat studiile la Paris, la Politehnică, la școala de ofițeri de stat-major și a obținut licența în matematică la Sorbona. La revenirea în țară, printre altele, a predat matematica la Universitatea din București și i-a fost profesor lui Gheorghe Țițeica. A ajuns la gradul de general de divizie. Din 1901 a intrat în politică și a fost deputat, senator, de două ori ministru de război, iar în momentul morții era ministru afacerilor străine.

aceeași premiză că Marghiloman nu a calculat corect cheltuielile bugetare. El a arătat că, de fapt, se cheltuiesc pentru partea operațională a armatei 35 de milioane de lei, iar pentru partea administrativă doar 7 milioane de lei. Generalul Manu a considerat că nu se pot încadra în partea administrativă cheltuielile cu deplasarea trupelor la manevre și exerciții, cele cu trimiterea ofițerilor în misiuni de recunoaștere în țările europene sau cu ofițerii trimiși la studii în străinătate. Asigurarea cu furaje și remonta costa România, în bugetul anului 1906, suma de 4.434.000 lei, pe care generalul Manu nu le încadra la cheltuieli administrative. Ministrul era de acord că regulamentele militare referitoare la administrație erau prea severe și cereau un număr important de oameni pentru „privegere administrativă.” Generalul Manu aprecia că era nevoie de acest control, pentru că educația și cultura soldatului român „cere încă oarecare supravegere din partea autorităților superioare”. În continuare, Manu s-a arătat mirat că Marghiloman critică mărimea părții administrative a armatei, dar și numărul redus de medici militari, considerând că aceste două puncte de vedere sunt contrare. Din punctul de vedere al ministrului de război, raportul dintre partea combatantă și cea administrativă în rândul armatei era comparabil cu cel din marile țări europene. „Pe de altă parte, să nu pierdem din vedere că la aceleași trebuințe indispensabile, fie armata mai mare sau mai mică, proporțiunea neapărat va părea mai mare la o armată mai mică.” Evident că Marghiloman avea dreptate, argumentele generalului Manu fiind ca în

30 Mai, 1900.

Paradă militară la 1900. Colecția dr. Viorel Gheorhe

explicația de mai sus, chiar hazlii. Ministrul și-a continuat apărarea, deranjat de comparația cu armata bulgară. „Acolo, d-lor, pentru partea administrativă proporțiunea este foarte redusă, fiindcă armata de peste Dunăre este o armată locală, o armată destinată a nu avea o mișcare ofensivă, în afara teritoriului său, așa încât dânsa, pentru moment, poate suprima cheltuielile cerute pentru mobilitatea armatei. Tot ce este trecere de la situația de pace la cea de război, privitor la terenuri, tot ce este privitor la companii de subzistență, la coloane de munițiuni, lucrurile pe care noi le prevedem în bugetul nostru ordinar, în Bulgaria este rezervat pentru epoca de mobilizare, când cere a fi acoperit prin credite extraordinare. Noi trebuie să fim gata și să avem o armată mobilizabilă pentru orice eventualitate, chiar pentru o eventualitate în afara teritoriului nostru și bugetul nostru normal este întocmit pe aceste baze” [1, p. 1043]

Discursul generalului Manu părea frumos, armata țării avea o pregătire superioară față de cea bulgară și putea interveni oricând, în orice împrejurare, chiar și în afara teritoriului național. Din păcate, doar după 10 ani, la Turtucaia, s-a dovedit că opinia generalului Manu nu concorda cu realitatea.

Ministrul de Război a combătut și opinia lui Marghiloman referitoare la numărul soldaților activi. Generalul Manu a considerat că efectivele nu puteau spori din cauza nealocării bugetare. Din acest motiv, existau doar 30.000 de soldați, iar cele 34 de regimente de linie aveau doar două batalioane active, cel de-al treilea fiind cu schimbul. Activarea celor 34 de batalioane cu schimbul însemna alocarea suplimentară a încă 900.000 de lei anual. Cheltuielile cu hrana zilnică

a soldatului erau destul de mici, fapt recunoscut și de generalul Manu, dar, din punctul lui de vedere, vina a aparținut fostului prim-ministru D.A. Sturdza, care a redus la maxim bugetul armatei. Mai mult, același guvern a dispus ca soldații să primească concedii și de câte o lună de zile, pentru a reduce cheltuielile, cu efecte negative asupra instrucției și disciplinei [1, p. 1044].

O altă măsură negativă luată de același guvern, a fost folosirea soldaților în agricultură, care erau arvușiți de proprietari sau arendași. „Cu chipul acesta se făcea un bine din punctul de vedere al agriculturii, care poate să fie justificat, dar, din punctul de vedere pur militar se aduce un detriment instrucțiunii militare și era chiar o atingere la demnitatea omului...” a considerat generalul Manu, care, de altfel, a anunțat interzicerea folosirii soldaților în agricultură. Starea de sănătate a soldaților, din punctul de vedere al generalului Manu, nu se putea separa de cea a țării, iar armata nu putea să trateze în spitale toate bolile, pentru că „oștirea noastră am transforma-o într-un azil de tămăduire.” Pentru construcția de cazărmi au fost făcute eforturi mari, cu ajutorul autorităților județene. Cu toate acestea, erau încă cazărmi care nu corespundeau normelor de igienă ale epocii. În cazul Regimentului 32 din Ploiești, generalul Manu a recunoscut că nu avea o cazarmă corespunzătoare și că se gândea la mutarea acestuia într-o altă garnizoană, dacă autoritățile prahovene nu se implicau în construirea unei cazărmi moderne [1, p. 1045].

În cazul legii bugetului armatei pe anul 1906, Marghiloman a avut o altă intervenție legată de reparația cailor, „o chestiune vitală pentru țară”. El a considerat că s-a pierdut foarte mult timp pentru pră-

Salutări din Buzău

Secție de Pompieri

Pompieri buzoieni. Colecția dr. Viorel Gheorghe

sila cailor în țară și a cerut ca remonta să se facă în România, „pentru ca în scurt timp să avem în țară rezerva de cai, necesari pentru un caz e restrîște, când granițele ar fi închise” [1, p. 1047]. Marghiloman se referea la faptul că majoritatea cailor erau achiziționați din Rusia. Chiar în aceeași zi, deputații au aprobat proiectul de lege referitor la convenția comercială dintre România și Rusia, în care se arăta că importul de cai din Rusia era pe locul doi în cadrul schimburilor comerciale [1, p. 1019]. Generalul Manu, în răspunsul său, a apreciat pozitiv această opinie și și-a exprimat dorința ca foarte repede caii pentru cavalerie și pentru artilerie să fie procurați din țară „și să revenim, prin urmare, la starea de lucruri anterioară, când știți că România furniza cai Germaniei.” În colaborare cu Ministerul Domeniilor, se dorea înființarea unei noi herghelii a statului, în județul Neamț. În acel moment nu exista decât o singură herghelie a statului și anume la Cislău, care „nu era bine aleasă.” Era invitat și Alexandru Marghiloman să producă în hergheliile sale cai cât mai buni și ieftini pentru armată [1, p. 1047].

După această dezbatere, proiectul de lege al bugetului armatei a fost votat.

Privind în urmă, nu putem să nu remarcăm capacitatea lui Marghiloman de a analiza și înțelege un organism atât de complex precum armata. Chiar dacă poate a exagerat în prezentarea anumitor cifre, problemele ridicate de el erau reale. Armata cheltuia tot mai mult pe activități administrative, se burocratiza, în dauna trupelor combatante. Numărul de ofițeri era mai mare decât era nevoie, grija față de soarta solda-

tului era la cote mici, starea de sănătate nu era corespunzătoare. Din păcate, atenționările lui Marghiloman au fost văzute în mod politicianist și combătute de ministrul de război, altfel un om corect și cinstit, dar depășit de situație. Al doilea război balcanic și mai ales campania din 1916, au arătat că în armata română au fost deficiențe, care nu au fost îndreptate atunci când au apărut, cu consecințe tragice pentru armată și țară.

În timpul activității sale politice, Alexandru Marghiloman a fost implicat în luarea unor decizii importante pentru România, atât ca membru al Parlamentului, cât și ca ministru, prim-ministru sau șef de partid. Unul dintre aceste momente a fost prezentarea în Parlament și adoptarea de către Adunarea Deputaților a unui proiect de lege, care oferea emanciparea deplină a tuturor locuitorilor Dobrogei. Conferința de pace de la Berlin din 1878 a recunoscut independența României, dar și atribuirea Dobrogei, formată din Delta Dunării, insula Șerpilor, Sangeak-ul Tulcea, până la o linie care pleca de la est de Siliștriu și ajungea la sud de Mangalia [2, p. 1]. Apartenența Dobrogei la România a provocat o serie de probleme politice și constituționale. Acest nou teritoriu avea o legislație și o tradiție juridică otomană, care era complet diferită de cea din România [3, p. 87]. Trecerea bruscă a Dobrogei la legile românești și la prevederile Constituției de la 1866 a fost considerată de elita politică a țării ca un pas periculos și dăunător. Populația Dobrogei, obișnuită cu sistemul otoman, nu putea trece dintr-o dată la un sistem politic liberal, bazat pe respectarea drepturilor și libertăților

Soldați români lângă un tun Krupp. Colecția dr. Viorel Gheorghe

cetățenești, pe existența mai multor partide și pe alegerea de reprezentanți în Parlamentul țării. Sistemul de taxe și impozite era complet diferit față de România, iar trecerea bruscă la unul atât de diferit putea genera tensiuni politice. În plus, nu toți locuitorii Dobrogei cunoșteau limba română. De aceea între 1878 și 1880, Dobrogea a fost condusă prin Regulamente ad-hoc, iar în 1880 a fost adoptată de Parlament Legea de organizare a Dobrogei, practic, o lege cu rol constituțional. S-a creat un regim politic separat, cu o administrație diferită față de restul țării, în care dobrogenii nu aveau drepturi politice depline. Rațiunea pentru care s-a preferat acest drum a fost aceea că era nevoie de timp pentru ca locuitorii Dobrogei și mai ales cei musulmani, să se adapteze la noua realitate politică și socială. Elita politică a României nu a vrut să antagonizeze musulmanii dobrogeni prin forțarea acestui proces. Practic, s-a dorit și reușit ca acest proces să fie realizat fără presiuni sau violențe [4, p. 295].

Recunoașterea drepturilor politice ale dobrogenilor s-a făcut prin legea din 19 aprilie 1909, revizuită prin legea din 15 aprilie 1910 și din nou revizuită prin legea din 3 martie 1912 [5, p. 25]. De ultima revizuire a fost responsabil Alexandru Marghiloman, ministru de interne, care a avut intervenții ample în Parlament. În Adunarea Deputaților, proiectul de lege a fost dezbătut în ziua de vineri 17 februarie 1912. Proiectul de lege, care modifica articolele 3 și 4 din Legea Dobrogei, a fost prezentat de raportorul Constantin C. Bacalbașa. În expunerea de motive,

acesta a subliniat că „acordarea drepturilor politice locuitorilor din Dobrogea este un vechi deziderat al partidului conservator.” Mai departe, Bacalbașa a arătat că reprezentanții cei mai eminenți ai conservatorilor au cerut „de nenumărate ori și cu mult înainte de anul 1910, să se pună capăt regimului de excepție care afirmă inferioritatea politică a românilor din dreapta Dunării” [6, p. 773]. În continuare, Constantin Bacalbașa a considerat că legea adoptată de regimul liberal la 15 aprilie 1910, „departe de a fi o mare operă de justiție și înțelepciune politică a fost un instrument de nedreptate.” Modificările propuse de Alexandru Marghiloman vizau acordarea de drepturi politice tuturor locuitorilor Dobrogei care se găseau aici în momentul, în care s-a instaurat administrația românească, dar și celor care s-au stabilit aici veniți din alte state, precum românii din Transilvania sau aromânii din Balcani, și care au fost împrăștiți cu terenuri agricole de către statul român. Principul după care s-a ghidat Alexandru Marghiloman în redactarea acestor modificări, a fost acela că după 34 de ani de administrație românească „toți locuitorii Dobrogei s-au asimilat pe deplin și pot, fără nici o primejdie pentru Statul Român, să devie cetățenii săi.” De asemenea, în proiectul de lege au fost stabilite modalități și termene clare pentru acordarea cetățeniei române, pentru a elimina întârzierile și amânările [6, p. 774].

Un alt principiu care a stat la baza acestei modificări legislative „generos și în același timp foarte

Cazarmă din Botoșani. Colecția dr. Viorel Gheorghe

binefăcător pentru Statul Român” a fost acela că „România nu are decât prieteni în Dobrogea”

După prezentarea expunerii de motive, au urmat dezbaterile pe marginea modificărilor propuse. Primul a luat cuvântul deputatul Pascal Toncescu, care a apreciat la modul pozitiv aceste modificări, dar a avut câteva nelămuriri. Prima problemă era legată de faptul că dacă unei persoane i se recunoaște calitatea de cetățean român, acest lucru însemna că dacă avea copii minori, primeau și aceștia, în mod automat, cetățenia. A doua era legată de românii transilvăneni stabiliți în România și care aveau situații complicate cu acordarea de cetățenie, în sensul că erau părinți care aveau cetățenie română, la fel și copiii lor născuți aici, dar, dacă aveau copii născuți în Transilvania, înainte de a primi cetățenia română, aceia nu beneficiau de cetățenie. Pentru rezolvarea acestor situații, deputatul Toncescu i-a solicitat lui Alexandru Marghiloman să identifice soluții valabile.

În răspunsul său, Alexandru Marghiloman a arătat că legea discutată se referea strict la Dobrogea, era o lege „de excepțiune, prevăzută de însăși Constituțiunea.” Ca urmare, legea aceasta nu se putea aplica la restul țării. După cum arăta Marghiloman, „este imposibil să interpretăm articolul din Constituțiune, în privința recunoașterilor, pe cale de lege excepțională, rezervată numai Dobrogei.” „În restul țării interpretarea Constituțiunii nu o putem face pe cale de lege ordinară.” Marghiloman a considerat că opinia deputatului Pascal Toncescu era întemeiată, dar rezolvarea acestor situații trebuia soluționată altfel [6, p. 778].

O altă intervenție a avut deputatul C. Rădulescu, care s-a referit la prevederea, potrivit căreia toți lo-

citorii Dobrogei, cetățeni otomani, care aveau domiciliul real la 11 aprilie 1877 în această provincie, devin cetățeni români. C. Rădulescu a explicat că în Imperiul Otoman erau două categorii de cetățeni, bașiturci și raiale. De aceea era nevoie a se preciza în lege foarte clar cine devine cetățean român. Dacă se referă la cetățeni otomani, atunci primeau cetățenie doar turcii dobrogeni, în timp ce restul populației, inclusiv cea românească, nu putea beneficia de acest drept. În schimb, dacă legea se referea la supuși otomani, atunci primeau cetățenie toți locuitorii Dobrogei, care se găseau aici la 11 aprilie 1877.

Deputatul M. Băileanu a pus în evidență o altă situație neclară, și anume a românilor aflați în Dobrogea, veniți mai ales din Transilvania și Basarabia, și care nu erau proprietari de terenuri agricole. Legea preciza că doar românii veniți din alte state în Dobrogea primeau cetățenie, doar dacă erau împrumietăriți. Erau situații în care acești români nu mai erau proprietari de terenuri agricole, dar locuiau în continuare în Dobrogea. Deputatul Băileanu a depus și un amendament, prin care românii veniți din alte state, care nu dețineau proprietăți în Dobrogea, să primească și ei cetățenie.

Un alt deputat, I. Berceanu, s-a referit la situația celor care au emigrat din Dobrogea, după 1878, și dacă aceștia merită să primească cetățenia română sau după cum s-a exprimat în timpul dezbaterilor deputatul M. Vlădescu-Olt, o „primă de cetățenie”. De fapt, Vlădescu-Olt considera că toți locuitorii Dobrogei trebuiau să primească cetățenia, mai puțin cei plecați de tot în Imperiul Otoman [6, p. 779]. Acesta spunea despre locuitorii turci că „reprezintă elemen-

„tul cel mai trainic și credincios din această parte a țării... ne sunt credincioși și ne îmbrățișează cu toată căldura, fiindcă am știut să respectăm toate tradițiunile lor, fiindcă le-am respectat religia lor.” Tot Vlădescu-Olt sublinia că „domnul ministru de interne caută prin această lege și art. 1, care este totul în această lege, să fie cât de larg, să deschidă larg porțile cetățeniei române tuturor locuitorilor foști supuși otoman din această provincie” [6, p. 780].

Alexandru Marghiloman, într-un răspuns amplu, a abordat toate aceste probleme ridicate de deputați. În primul rând, Marghiloman a arătat că a trebuit să se țină cont de legislația anterioară referitoare la Dobrogea, respectiv, legile din 1880, 1882, 1909 și 1910. În al doilea rând, au trebuit schimbate anumite prevederi ale legii din 1910, care „erau rău alcătuite” și care „au putut deschide cetățenia sau să închidă cetățenia după placul, iar nu după textul legii.” Ca urmare, „legea ce propun trebuie să o vedem din două puncte de vedere: întâi lărgimea de vederi în ceea ce privește cetățenia de acordată în Dobrogea; al doilea, în diferitele categorii pe cari le deschidem pentru cetățenie să nu pierdem contactul cu legile fundamentale de la 1880 și 1882 care au constituit vocațiunea la cetățenia română.” Referindu-se la legea din 1910, Marghiloman a arătat că păcatul ei a fost că „a întrebuițat vorba de cetățenie acolo unde ajungea să se întrebuițeze vorba de supușenie.” El s-a referit la faptul că prima eroare s-a produs în legea din 1880, unde a fost trecut termenul de *cețățeni otomani* fără a se realiza eroarea făcută. În Imperiul Otoman erau cetățeni doar musulmanii, restul erau raiiale. Prin această eroare au fost excluși românii și bulgarii din Dobrogea de la dreptul de a primi cetățenie română. Pentru a se anula această eroare, s-a precizat în articolele modificate ale legii din 1910, că au dreptul să fie făcuți cetățeni români toți supușii otomani găsiți în Dobrogea în momentul trecerii sub administrație românească. Referitor la acordarea cetățeniei și celor care nu aveau terenuri agricole în proprietate, Marghiloman a declarat că nu se opune acestui punct de vedere, chiar dacă el a urmat linia vechii legislații [6, p. 781].

Restrângerea dreptului de a primi cetățenie română doar pe motivul că anumite persoane au plecat din Dobrogea pentru anumite perioade de timp, era considerată ca fiind generatoare de abuzuri și existau cazuri concrete în acest sens, prezentate de Alexandru Marghiloman. „Ajunge atunci ca un om să fie calificat emigrant, ca să piardă dreptul la cetățenie? Mi-am zis că nu, și iarăși aci, ne-am călăuzit tot după legile

vechi, cari admit pentru emigranți beneficiul de a li se da înapoi pământul dacă se întoarce în Dobrogea.... Singurul lucru la care țiu este să se știe că calificarea momentată de emigrant nu împiedică pe Dobrogeni, căci numai de cei autohtoni este vorba, de a-și căpăta cetățenia înapoi.” Marghiloman se referea la cei care au plecat din Dobrogea după 1878 și care au revenit după adoptarea legilor din 1909 și 1910. Prin modificarea legii, aceștia puteau primi cetățenia fără încurcăturile birocratice create de legea din 1910.

Legea prevedea ca și „cultivatorii”, adică coloniștii, mai ales germani și italieni aduși de statul român și așezați în Dobrogea, primeau cetățenie română, căci, după cum menționa Marghiloman, „sunt oameni foarte serioși, foarte onorabili; i-am chemat în România, le-am dat pământuri în România, este de toată dreptatea să le dăm accesul la cetățenie cu cea mai mare înlesnire” [6, p. 782].

Într-un final, cu 79 de voturi pentru și unul contra, a fost adoptată modificarea legii din 1910, membrii Camerei Deputaților fiind convinși de argumentele furnizate de ministrul de interne, Alexandru Marghiloman [6, p. 784].

Sunt doar două exemple, care arată implicarea lui Marghiloman în problemele importante ale țării. A fost un om politic cu viziune, cu o înțelegere modernă a lumii în care trăia, cu un limbaj mai apropiat de zilele noastre, decât de cele în care a trăit. Atent la detalii, foarte documentat în toate argumentele sale, era greu de combătut și, ca urmare, temut de adversarii săi politici.

Bibliografie

1. *Dezbaterile Adunării Deputaților*, Nr. 58/20 mai 1906.
2. Carp Radu, Vasilache Laura Maria. *Starea excepțională și acordarea drepturilor politice în Dobrogea*. În: Polis, Volumul XI, 2023.
3. Tușa Enache. *Identități și instituții politice în Dobrogea*. București: Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, 2011.
4. Sângeorzan Volumia. *Câteva probleme administrative aplicabile ca urmare a unirii Dobrogei cu România*. În: Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe Sociale, Tom 8 (168), Chișinău, 2023.
5. Sandu Adrian. *Drepturile politice ale dobrogenilor în paginile jurnalului Conservatorul Constanței (1909–1912)*. În: Analele Universității din București. Seria științe politice, Tomul X, 2008,.
6. *Dezbaterile Adunării Deputaților*, Nr. 40, 22 februarie 1912.